

Гуменюк В.І.

УДК 821.1612-2.09

ПРО П'ЄСУ ВОЛОДИМИРА КАНІВЦЯ «МАМА ЗБИРАЄТЬСЯ ЗАМІЖ» ТА ЇЇ СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ

В. Канівець належить до найбільш плодovitих сучасних українських драматургів. Свій літературний шлях він розпочав саме як драматург ще в середині 50-х років минулого століття. Тоді в Ризькому театрі російської драми була успішно поставлена його перша п'єса «Після весілля». Згодом захопився прозою, а з 80-х років знов звертається переважно до драматургії. Слід відзначити, що письменник чутливий не лише до політичної (раніше писав романи й драми про Леніна, тепер про Івана Мазепу), а й до художньої кон'юнктури. Його кращі драматичні твори останніх десятиліть ХХ століття здебільшого виходять за межі традиційного драматургічного побутописання, характерного, скажімо, для творчості Миколи Зарудного, й відзначаються своєрідною ненав'язливою публіцистичністю, сполученою з увагою до психологічного обґрунтування драматичної дії. Вони дечим близькі до творів драматургів так званої нової хвилі (в українській літературі це насамперед Ярослав Стельмах, в російській – Людмила Петрушевська, Олександр Галін). Вже в 70-х роках, як слушно відзначає О. Бондарева [1, с. 33-34], ці драматурги небезуспішно руйнували усталені соцреалістичні стереотипи, поривали з поширеним тоді «лакуванням дійсності», порушували вагомі соціальні й морально-етичні проблеми, сміливо вдаючись до проникливого, часто епатажного відтворення побутових чвар, родинних і не лише родинних негараздів та скандалів.

Промовистим зразком такої п'єси є комедія «Мама збирається заміж», сценічне першопрочитання якої здійснене в Житомирському українському музично-драматичному театрі імені Івана Кочерги (прем'єра відбулася 17 грудня 1984 року, режисер Віталій Толок, вистава показувалася значно більше, ніж сто разів). Автор тут сміливо вдається до художнього освоєння нових життєвих пластів (хіба до нього хтось писав про те, що передова ткаля, депутат і лауреат може бути нещасливою в особистому житті?) Письменник далекий від якогось прикрашательства суворої правди життя, про що свідчить і визначений та послідовно витриманий жанр – сумна комедія, і трагічний фінал твору. Однак, пишучи про непрості родинні взаємини, автор не розводить руками, не впадає у відчай, а пристрасно закликає до уваги й поваги до внутрішнього світу людей, з якими спілкуємося щоденно. Брак чуйності, взаєморозуміння, часто відтиснутих на другий план інерцією щоденних клопотів, призводить до сумних наслідків, яких могло б і не бути. Про це п'єса.

Про це й вистава Житомирського театру. Віталій Толок тактовно увиразнює цю думку, вирішуючи виставу в елегантному ключі. Момент сумовитого роздуму присутній і в неясних, пастельних тонах кольорів сценографії Івана Шевченка, і в щемко-солодкому плинні мелодії «Увесь я створений для любові» композитора Делоне з репертуару оркестру Поля Морія, яка розлого звучить лише в кількох композиційно зумовлених моментах, і, звичайно, в акторському виконанні, насамперед головної ролі Антоніною Паламарчук (я б відніс її творчість до найвизначніших явищ української сцени другої половини ХХ ст.).

Знатна ткаля Катерина Волошко, що, «мов троянда, прикрашає всі президії» [2], постає перед нами людиною безмежно далекою від будь-якого хизування своєю славою. Всі почесті надійно забезпечені щирим золотом самовідданої праці. Та й не про них зрештою йдеться, а про нелегку долю жінки, якій ніякі «трудоі перемоги» не замінять родинного тепла. У героїні Антоніни Паламарчук справді нелегка доля – ще дитиною лишилась без батька, який не повернувся з війни, одружилась, рано овдовіла, сама виховує сина й дочку, дбає про стару матір... Втім це все інформація з п'єси. Як же зіграти долю? Напевне, ніяк. Цього, так само як інтелекту чи високих почуттів, не зіграєш. Розважливі інтонації, сповнений спокійної гідності погляд, властивий справжнім трударям, людям, свідомим того, що вони не марно живуть на землі, суто жіноча бентежна лагідність, що виявляється і в сповненому особливой теплоті голосі, і в здебільшого неквапливих, плавних жестах (вельми до лиця їй акуратно укладена зачіска й строго крою блідо-блакитна льняна сукня)... – за всім цим вчувається в актрисі та її героїні щось таке, що непомилково вказує: перед нами небуденна натура, непокірна жодним знегодам.

Актриса тонко відчуває суперечності характеру своєї героїні – силу, непокору, жагу життя і жіночу незахищеність, вразливість – та, поєднуючи їх, сповнює всю роль особливою життєвістю, трепетністю. Ось Катерина Петрівна в щасливому піднесенні заходить до квартири – достроково виконала особисту п'ятирічку, чека в гості кохану людину, з якою має намір познайомити своє сімейство...

Тож, мило всміхаючись, кружляючи, як у танку, радісно сприймає вітання й компліменти близьких, з чарівливою лукавинкою в очах виділяє слова нареченого своєї доньки про те, що нині вона не просто особливо гарна, а й молода: «Ти, Вітю, як і належить женихові, помітив найсуттєвіше».

Але цю грайливо невимушену атмосферу так само грайливо й невимушено, поступово руйнують синові обережні натяки, а зрештою й відверта заява про те, що вона стала бабуною. Рвучко йде до магнітофона, зупиняє музику і так само упевнено й владно: «Ти, Юрку, жартуй, та знай міру». Саме в цю мить заходить Валерій Васильович, у зв'язку з очікуванням якого накрыто святковий стіл. Катерина Петрівна зблідла, мимоволі піднесла руку до серця, може, вже й пошкодувала, що затиля це знайомство (Юрко явно вивів її з рівноваги, такої необхідної в цей хвилюючий момент). Але оволоділа собою і з новим, дещо більшим за попереднє, піднесенням (пан чи пропав!), так наче ніякого непорозуміння не сталося, усміхається гостеві, галантно представляє йому на якусь мить вражено застиглих присутніх і з рішучістю – люб'язною («Ні,

Вітю, сьогодні я тебе не відпущу!») чи відвертою («Куди ви, мамо? Сідайте тут, біля мене!»), але такою, що не коритися їй не можна, запрошує всіх до столу. І вже наче цілком заспокоївшись, здобувшись на звичну лагідну розважливості: «Зібрала я вас усіх, дорогі мої, щоб сказати таке: я виходжу заміж».

Не втрачає гідності, витримки, самовладання Катерина Петрівна і в просто таки пекельному вихорі подальших подій. Юний син їде до пологового будинку, щоб повернутися з несподіваними дружиною й немовлям, дочка, демонстративно кинувши ключі на святковий стіл, йде з дому в гуртожиток, законна дружина Валерія Васильовича, що свого часу покинула його напризволяще з малою дитиною, тепер настирливо заявляє на нього свої права, пускаючи в хід телефонні дзвінки й письмові скарги у високі інстанції, несхвально ставиться до такого одруження передової ткалі адміністрація шовкового комбінату... Під пером іншого драматурга такий каскад міг би перетворитись на розважальну самоціль. Розважальності, видовищності, яскравої комедійності В. Канівець не уникає (що б то був за театр без того всього!), але не пускає її на самоплив, упевнено скеровує на художнє осягнення провідної гуманістичної ідеї твору в тому чи іншому її аспекті. Це точно відчуває режисер-постановник. Виразність кожної сцени, діалогу, образу вистави помножується розкриттям їх психологічних підтекстів, метафоричних значень. Належно обрамлений музичними, іншими постановочними акцентами вишуканий, але цілком вмотивований ряд згаданих і не згаданих подій набуває у виставі символічного звучання – це життєвий вир, що оточує героїню. На піднесений емоційний лад настроює й сценографія. Розгорнутій сувій білого шовку, що панує вгорі, перегукується з віконними шторами і може сприйматися як деталь інтер'єру. Втім, може, комусь він нагадає весільну фату, комусь – дорогу життя... Але справа, звичайно, не лише в таких конкретних асоціаціях. Кольорово висвітлюваний в деяких моментах, він допомагає гостріше відчути сенс того, що відбувається на сцені.

Не закінчивши мови про головну героїню, я дозволив собі такий відступ через те, що в її образі чи не найвиразніше відчутна художня неоднозначність, ненав'язливість вистави. Інколи героїня Аноніни Паламарчук не стримує свого душевного болю, задає не так співрозмовникові як собі розпачливе запитання – чому так складається? Зболено жаліється матері на своїх уже дорослих дітей, що не зрозуміли її, хоч вона заради них стільки років була самотня. Пристрасно, рвійно, немов намагаючись вхопитися руками за порожнечу, відстоює в розмові з директором комбінату своє право на особисте щастя. Але навіть в цих моментах печаль її залишається до кінця не висловленою. Вона ні на мить не стає рабинею власних страждань, натомість глибоко переживаючи їх (цих переживань глядач здебільшого не бачить, але відчуває, вгадує і тому сповнюється особливою приязню й довірою до героїні), невідступно проймається думкою, вищою за будь-які побутові клопоти й трагедії. Важко та, мабуть, і непотрібно окреслювати ту думку однозначно, але вона про сенс буття, про чуйність, якої нам ще так часто не вистачає. Тому коли Катерина Петрівна у фіналі з'являється в жалобному вбранні й з моторошним спокоєм промовляє: «Веселіться, діти. Ваша мама вже не вийде заміж...», не лише гіркі, а й піднесені почуття оволодівають глядачем. Виставка логічно проводить до катарсису (очищення) – невід'ємної ознаки високого мистецтва.

Трагічний фінал, яким дехто докоряв авторів, цілком виправданий. Адже не так прикрий випадок став причиною автокатастрофи, в яку потрапив Валерій Васильович (його роль тактовно виконує Василь Макренко), як черствість і байдужість багатьох, хто оточував його, людину делікатну і вразливу.

Матір головної героїні, бабця Віра, за всієї ансамблевої злагодженості спектаклю є його найколоритнішою постаттю. Актриса Ніна Толук настільки невимушено й переконливо розкриває природу почуттів сільської жінки, яка на старості літ живе в місті, що багато хто з глядачів, пізнаючи в ній щось вельми близьке й рідне, несуть їй під час фінального поклону не лише квіти, а й інші подарунки – апельсини, цукерки...

Не меншу симпатію глядачів викликає син Катерини Петрівни Юрко в піднесеному, темпераментному виконанні Миколи Шекери. Це юнак з благородним чулим серцем, з твердими життєвими переконаннями. Неабияка внутрішня сила й душевна теплота поєднуються в його характері й свідчать, що акторів герой – справжній син своєї матері. Ще один цікавий образ вистави – Юркова сестра Люда. Актриса Олена Приходько не наголошує на якомусь лихому егоїзмі своєї героїні. Її Люда щиро не розуміє, навіщо сорокалітній матері раптом ламати усталений побут і вдруге виходити заміж.

У п'єсі й виставі немає поділу персонажів на позитивних і негативних. Сценічний твір підкреслює, що боротьба високого й нищого, людяності й байдужості так чи інакше проходить через кожного, і закликає бути чуйним, не черствити душею.

Джерела та література

1. Бондарева О. Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання: Монографія. – К.: Четверта хвиля, 2006. – 510 с.
2. Канівець В. Мама збирається заміж // Канівець В. Перші барикади: П'єси. – К.: Дніпро, 1984. – С. 292–338. Тут і далі п'єса цитується за цим виданням.